

УДК 341.17

ПРІОРИТЕТИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ЯК ЧЛЕНА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Степанова О. Г.,

викладач кафедри господарського права
Донецького державного університету управління

Анотація: У статті з позицій загальнотеоретичного аналізу висвітлюються основні пріоритети правоохоронної діяльності держави як члена Європейського Союзу. Основну увагу зосереджено на тому, що правоохоронна діяльність країн-членів ЄС спрямована, в кінцевому рахунку, на захист і охорону основних цінностей альянсу, що закріплені в установчих документах ЄС. Підкреслюється, що Україні, яка планує у перспективі стати членом ЄС, слід провести комплексні реформи, спрямовані на створення реальних умов забезпечення прав і свобод громадян, законності, правопорядку, втілення ідеї правової держави і демократії.

Ключові слова: Європейський Союз, правоохоронна діяльність, цінності Європейського Союзу, законність, правопорядок, права і свободи, правова держава.

Аннотация: В статье с позиций общетеоретического анализа освещаются основные приоритеты правоохранительной деятельности государства как члена Европейского Союза. Основное внимание сосредоточено на том, что правоохранительная деятельность стран-членов ЕС направлена, в конечном итоге, на защиту и охрану основных ценностей альянса, которые закреплены в учредительных документах ЕС. Подчеркивается, что Украине, которая планирует стать членом ЕС, следует провести комплексные реформы, направленные на создание реальных условий обеспечения прав и свобод граждан, законности, правопорядка, воплощения идеи правового государства и демократии.

Ключевые слова: Европейский Союз, правоохранительная деятельность, ценности Европейского Союза, законность, правопорядок, права и свободы, правовое государство.

Annotation: The article describes the main priorities of a state's law enforcement activity as of an EU member country from the point of view of general theoretic analysis. It is emphasized that in the EU countries the utmost aim of law enforcement is promotion and protection of the core European values which are set out in the statutory documents of the Union. It is also pointed out that Ukraine as a potential EU member is supposed to implement integrated reforms so that create the real-life conditions for protecting civil rights and freedoms, ensuring due course of law, embodying a law-bound state and democracy.

Key words: the European Union, law enforcement, core European values, due course of law, rule of law, rights and freedoms, law-bound state.

На сучасному етапі розвитку державності стратегічною метою України є набуття членства в Європейському Союзі (далі – ЄС) як одному з самих економічно розвинених міждержавних утворень у світі. Як кандидат на вступ до ЄС, Україна має відповідати низці критеріїв у частині розвитку економічної системи, правової системи, розвитку стандартів безпеки особистості і забезпечення правопорядку. В цьому контексті нагальною потребою для українських спеціалістів є опрацювання уніфікованих загальноєвропейських пріоритетів і стандартів правоохоронної діяльності держав, які є членами ЄС. Виходячи з цього, **актуальність тематики статті** обумовлена необхідністю вивчення і перспективного впровадження прогресивних європейських стандартів у функціонування всієї правоохоронної системи України в контексті активізації євроінтеграції держави.

Метою статті є висвітлення спільних існуючих на міждержавному рівні в межах Європейського Союзу пріоритетних засад, які покладені в основу змісту правоохоронної діяльності держав-учасників альянсу.

У кожній розвиненій державі світу правоохоронна діяльність спрямована на запобігання виникненню умов і причин можливих та вчинених протиправних суспільно небезпечних явищ, припинення їх розвитку та ліквідацію наслідків. Як охоронний інструмент держави, правоохоронна діяльність впливає на поведінку суб'єктів правовідносин за допомогою

використання дозволів, приписів, заборон, контролю за їх додержанням та реалізації юридичної відповідальності [1].

На рівні конкретної країни, правоохоронна діяльність втілюється у таких напрямках функціонування державного апарату:

- діяльність із виявлення, запобігання й розслідування злочинів та інших видів правопорушень;

- діяльність із захисту державної (національної) безпеки і державного кордону;

- контрольно-наглядова діяльність за дотриманням законності у діяльності суб'єктів права;

- діяльність із забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інші. Логічним є те, що, оскільки правоохоронна функція держави дуже багатоманітна, її здійснює ціла низка правоохоронних органів, які, здебільшого, належать до виконавчої гілки влади. Це є характерним для більшості країни світу. До кола правоохоронних органів зазвичай відносять: поліцію (міліцію), прокуратуру, органи державної безпеки, органи державної податкової служби, нотаріат, органи юстиції, органи контрольно-ревізійної служби, органи лісової та рибохорони [2, с. 8].

Різним напрямкам правоохоронної діяльності властива одна спеціальна ознака. Вона полягає в тому, що охорона прав фізичної чи юридичної особи здійснюється шляхом застосування примусових публічно встановлених законом процедур.

Правоохоронна діяльність сучасної демократичної держави реалізується в межах виконання спеціальної функції – правоохоронної.

Визначаючи функції держави, М.С. Кельман зауважує, що в юридичній літературі немає єдності думок стосовно змісту категорії «функції держави» [3, с. 65]. Узагальнено, поняття «функція» тлумачиться як робота, яка проводиться певним органом у межах кола його діяльності [4, с. 856]. П.М. Рабінович визначає функції держави як основні напрями діяльності держави, які розкривають її соціальну сутність і призначення в суспільстві [5, с. 46]. Тому правоохоронна *функція держави, як і інші, є соціально обумовленою, тобто суспільство формує на неї об'єктивний запит.*

Доцільно зазначити, що категорія «правоохоронна функція» має кілька альтернативних варіацій назв. Приміром, А.М. Шульга визначає її як «функцію охорони правопорядку» [6, с. 30]. У свою чергу, зазначена функція в інших працях фігурує як «функція по охороні прав і свобод людини і громадянина» (М.В. Цвік) [7, с. 75], «охоронна функція» (О.В. Зайчук) [8, с. 73] тощо. У контексті статті цю функцію доцільно в подальшому визначати як *правоохоронну*.

У тій чи іншій формі правоохоронна функція існувала завжди, але її справжній зміст суттєво змінювався на окремих історичних етапах розвитку держави. Це підтверджується їх своєрідністю в період економіко-соціальних змін і інших перетворень, які постійно відбуваються у різноманітних галузях по мірі розвитку тієї чи іншої країни. Реальний зміст правоохоронної функції держави залежить від багатьох факторів: форми існуючого державного режиму, досконалості законодавства про правоохоронну діяльність, приналежності конкретної країни до тих чи інших міжнародних організацій чи об'єднань, культурні особливості суспільства тощо.

У демократичних країнах, які є членами Європейського Союзу, правоохоронна функція має на меті забезпечення особистої безпеки особи, забезпечення охорони суспільних відносин від протиправних посягань, створення у суспільстві умов, за яких можливе стабільне функціонування всієї системи державних органів. Проте, реальність досягнення таких завдань обумовлюється, перш за все, «гнучкістю» та компетентністю правоохоронних служб, взаємодією з громадянським суспільством та політичним керівництвом держави [9, с. 41].

У кожній державі, яка є членом ЄС, властиві власні традиції розвитку правової системи, структури державного управління, відмінності у формуванні і функціонуванні правоохоронних органів. Проте у ЄС пріоритети правоохоронної діяльності визначаються на міждержавному рівні в установчих документах, а тому є уніфікованими, спільними для всіх країн.

Слід зауважити, що «пріоритетність» завдань правоохоронної діяльності визначається у результаті аналізу змісту основних цілей і засад створення і функціонування ЄС, а також базових цінностей, на яких зберігається і примножується культурний, релігійний і гуманістичний спадок народів Європи. Так, виходячи з положень ст. 2 Розділу I Договору про Європейський Союз (Маастрихтського договору) від 07.02.1992 р. базовими цінностями ЄС є: людська гідність, свобода, демократія, рівенство, права держава, права людини, в тому числі права осіб, що належать до національних, релігійних і інших

меншин [10]. Ці цінності є базовими для держав-членів ЄС в межах співтовариства і характеризуються плюралізмом, недопустимістю дискримінації, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівенством жінок і чоловіків. Всі держави-члени ЄС своїми діями зобов'язуються сприяти збереженню і примноженню цих цінностей заради інтересів народів об'єднаної Європи.

Безперечно, правоохоронна діяльність демократичної держави спрямована на охорону вказаних цінностей у цілому. Проте, у державах ЄС існує спільне розуміння їх змісту. Так, саме слово «цінність» у правовій доктрині ЄС є поняттям, що відноситься до сфери моральності, а не розуміється у суто юридичній площині. Використання саме цього слова в установчих документах ЄС має на меті підкреслити, що європейська інтеграція та створюване нею право має відповідати моралі та ні в якому разі не суперечити їй.

Захист *людської гідності* в країнах ЄС завжди перебував у центрі уваги органів охорони правопорядку. Охорона гідності є одним із проявів державного забезпечення особистої недоторканності. Під гідністю особистості в ЄС розуміється усвідомлення самою людиною і факту володіння ним певними моральними та інтелектуальними якостями, від яких складається характеристика репутації особи в суспільстві (розсудливість, моральні дані, рівень знань, володіння соціально корисними навичками, гідний спосіб життя тощо). Охорона державою гідності особистості виражається в тому, що воно чітко визначає підстави і форми обмеження недоторканності особистого життя громадян. Так, справедливою і законною є вимога представника правоохоронного органу про представлення доказів, що здійснюється в установлених кримінально-процесуальним законом випадках і порядку, не може розглядатися як обмеження гідності особистості, як образа.

Забезпечення *свободи, демократії і рівенства* також є одним із пріоритетів правоохоронної діяльності країн-членів ЄС. Вказані цінності пов'язані між собою і доповнюють одне інше. Демократичний політичний режим (режим демократії) передбачає застосування органами влади таких методів і способів управління суспільними процесами, коли відсутні об'єктивні передумови порушення прав і свобод кожного конкретного громадянина, посягання на її особисту свободу. В свою чергу, у демократичному суспільстві свобода не може ґрунтуватися на нерівності. Лише закріплена у законі і гарантована державною владою рівність, заборона будь-якої дискримінації при реалізації законних прав і інтересів особистості свідчить про демократичність у відносинах держави і людини. У гарантованих державою свободі та рівенстві закладені потужні гарантії від сваволі певних представників суспільства й супутніх їм привілеїв, обмежень і перепоп.

Практичне впровадження концепції *правової держави* у країнах ЄС передбачає втілення принципу верховенства прав і свобод людини в системі існуючих напрямів діяльності держави, безумовний пріоритет принципу верховенства права перед іншими соціальними регуляторами. Слід наголосити,

що реальність прав людини, гарантування її особистої безпеки в країнах ЄС стали вищими принципами права альянсу. Відповідно, зусилля правоохоронних систем держав-членів ЄС спрямовані на створення соціальних умов і забезпечення такого рівня правопорядку, при якому мінімізуються загрози правовому статусу людини.

Дотримання прав меншин у ЄС. Фактично всі європейські держави, будучи багатоетнічними, створили життєздатні моделі співжиття людей різного етнічного походження, розробили і впровадили в практику відповідне законодавство. Встановлення форм реалізації прав іноетнічного населення в кожній з країн ЄС залежить від особливостей форми держави, культурних традицій, релігійного складу населення, діючої правової системи тощо. На сьогодні одним із основних принципів функціонування поліцейських систем держав-членів ЄС є неупереджене ставлення і недопущення дискримінації особи через її етнічну приналежність, релігійно-культурну орієнтацію тощо.

Слід відзначити, що на пріоритетність перелічених напрямів правоохоронної діяльності вказує та обставина, що серйозне порушення цінностей ЄС державою-членом є законною підставою для застосування стосовно цієї держави санкцій у вигляді припинення окремих прав, пов'язаних з членством в ЄС (приміром, права голосу в міжурядових інститутах ЄС – Європейська Рада). Що стосується кандидатів на вступ до ЄС, то дотримання вказаних цінностей у практичній діяльності всіх державних інституцій (в тому числі й правоохоронних) є головним критерієм перспективного вступу держави до лав Європейського Союзу.

Практичне втілення зазначених пріоритетів у діяльності правоохоронних систем країн ЄС виступає основним політико-правовим механізмом попередження і розв'язання політичних, етнокультурних, освітніх, мовних проблем поліетнічних суспільств об'єднаної Європи. Цю обставину слід обов'язково враховувати у подальших процесах будівництва української державності. Річ у тім, що незважаючи на значні зрушення у бік формування правової держави за роки державної незалежності, в Україні залишаються чинники, котрі істотно гальмують процеси розвитку громадянського

суспільства і розбудови правової держави. Серед них – корупція, недовіра населення до влади, недосконалість законодавства, жорсткий характер політичної конфронтації у суспільстві, зволікання у системі функціонування правоохоронної системи. Саме від подолання зазначених проблем прямо залежить успішність євроінтеграції України, приведення вітчизняної правоохоронної системи до загальноприйнятих у ЄС стандартів функціонування, трансформації пріоритетів правоохоронної політики держави у відповідності до загальноприйнятих в Європі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анатолий Подольяк Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи / Подольяк Анатолий // Віче. – 2009. – №18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1643/>
2. Судебные и правоохранительные органы Украины: учебник / [Бессмертный А.К., Иваненко В.И., Тяпкин А.С. и др.]; под ред. А.М. Бандурки. – Х.: Ун -т внутр. дел, 1999. – 350 с.
3. Кельман М.С. Теорія держави: навч. посіб. / Кельман М.С. – Тернопіль: «Поліграфіст», 2003. – 330 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70000 слов / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – 23-е изд. испр. – М.: Русский язык, 1991. – 917 с.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник / П.М. Рабінович. – К.: Атіка. – 2001. – 176 с.
6. Шульга А.М. Основы теории государства и права: краткое учебн. пособ. / А.М. Шульга. – Х.: ООО «Прометей-Прес», 2006. – 208 с.
7. Загальна теорія держави і права / [Л.Л. Богачова, О.В. Петришин, В.Д. Ткаченка ін.]; за ред. М.В. Цвіка. – Х.: «Право», 2002. – 432 с.
8. Теорія держави та права. Академічний курс / [Оніщенко Н.М., Засць А.П., Журавський В.С., та ін.]; під ред. О.В. Зайчука. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
9. Мелехин А.В. Организационно-правовой аспект деятельности силовых структур зарубежных стран: учеб. пособ. / А.В. Мелехина, А.Р. Попченко. – М.: ВНИИ МВД России, 1998. – 88 с.
10. Договор о Европейском Союзе от 07 февраля 1992 г. // Кашкин С.Ю. Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями / Кашкин С. Ю., Кутафин О. Е., Четвериков А. О.; пер. с англ. А. О. Четвериков; под ред. С. Ю. Кашкина. – М.: ИНФРА-М, 2008. – С. 166-210.